

бодилачком рату, нарочито у вријеме засједања оснивачких конгреса Антифашистичког вијећа, Народне омладине АФЖ Црне Горе, када је створено неколико нових бригада. Све то говори да ће књига Љуба Анђелића бити читана са истом радозналостију од стране историчара као и од ширег круга читалаца. На крају треба поздравити напор Савеза бораца Народноослободилачког рата Колашина који је издао ову важну публикацију.

Зоран Лакић

ЗБОРНИК ГРАЂЕ ЗА ИСТОРИЈУ РАДНИЧКОГ ПОКРЕТА ЦРНЕ ГОРЕ

књ. III и IV, Титоград 1960, издање Комисије за историју
ЦК СК Црне Горе

Комисија за историју ЦК СК ЦГ успјешно наставља своју издавачку дјелатност. Ових дана изашла је из штампе III и IV књига њене едиције *Зборник грађе за историју радничког покрета Црне Горе*. Едицију је покренуо Историски архив ЦК СК ЦГ 1958 године. Послије спајања ове установе са Историским институтом, бригу око издавања едиције преузела је Комисија за историју ЦК СК ЦГ и наставила је врло успјешно. Са III и IV књигом издата је цјелокупна штампа која је излазила у Црној Гори за вријеме Народноослободилачког рата.

У току 1959 издато је *Народна борба и Саопштење*. Редакција *Зборника* имала је у плану да преосталу штампу објави у III књизи. Али због обимности материјала била је принуђена да објави, умјесто једне, двије књиге. Такав поступак Редакције је оправдан, јер би иначе књига била сувише гломазна.

Трећа књига доноси листове *Омладински покрет*, *Наша жена* и неке чланке из *Гласа Санџака*, а IV садржи *Ријеч слободе* и *Побједу*. У III и IV књизи објављен је материјал до краја 1944 године.

У циљу окупљања свих омладинских снага на платформи борбе против окупатора и домаћих издајника, формирана је крајем новембра 1941 године јединствена организација Црногорска народна омладина, која ускоро послије формирања покреће свој орган *Омладински покрет*, чији је први број изашао 15 децембра 1941 године. Наредни број се појавио 1 фебруара 1942, а онда је настао прекид због ондашњих политичких прилика у Црној Гори. *Омладински покрет* поново је почео да излази 15 марта 1944 године. Лист је, због ратних прилика, излазио нередовно, најчешће двомјесечно, да би се у децембру појавила три броја (7, 8 и 9). За вријеме Народноослободилачког

рата, односно до ослобођења Црне Горе, изашло је укупно 11 бројева. Уредник првог и другог броја (1941—1942) био је Будо Томовић, секретар ПК СКОЈ-а за Црну Гору и Боку, који је за први број написао и највећи број прилога. *Омладински покрет* је обавјештавао младе црногорске патриоте о активности младе генерације против фашизма и фашистичких завојевача, како код нас тако и у свијету. „Омладински покрет треба да допринесе учвршћивању јединственог омладинског, антифашистичког и патриотског фронта у Црној Гори, — оствареног преко Црногорске народне омладине, — учвршћивању јединственог народноослободилачког фронта младе генерације народа Југославије, учвршћивању јединства и братства омладине свих словенских народа у борби против фашистичких непријатеља Словенства, учвршћењу антифашистичког фронта омладине читавог свијета, учвршћивању оружаног братства омладине Југославије и Совјетског Савеза“ — писало је у уводнику првог броја *Омладинског покрета*. Свој задатак *Омладински покрет* је у потпуности испунио.

У току 1941—1945 жене су уложиле максимум напора, херојски се бориле и много учиниле за пobjеду Народнослободилачког рата и Народне револуције. За вријеме Народнослободилачког рата оне су постигле пуну афирмацију. На Оснивачком конгресу, 5 и 6 децембра 1943, формиран је Антифашистички фронт жена Црне Горе и Боке, који идуће године покрене свој орган — *Нашу жену*. Лист је излазио тромјесечно. Први број изашао је 1 априла, други 1 јула, а трећи у новембру. Укупно су изашла три броја.

Први број *Глас Санџака*, листа Земаљског антифашистичког вијећа народног ослобођења Санџака, изашао је 15 јуна 1944 године. У III књизи *Зборника* објављени су само они чланци који се односе на данашњу територију Црне Горе.

Октобра 1943 године јединице II Ударног корпуса ослободиле су знатан дио територије Црне Горе (Пљевља, Бијело Поље, Колашин, Андријевицу, Беране, Велимље, Острог) и избиле на границу Србије код Нове Вароши и према Метохији на Чакор. Тиме су створени услови за формирање Земаљског антифашистичког вијећа народног ослобођења Црне Горе. Неколико мјесеци послије формирања, ЗАВНО покрене свој орган *Ријеч слободе*. Лист је излазио повремено. Укупно је изашло пет бројева. Први број се појавио 22 јуна, а посљедњи 8 октобра. У октобру умјесто њега почиње да излази у ослобођеном Никшићу *Побједа* као орган Народнослободилачког фронта Црне Горе. *Побједа* је уствари била наставак *Ријечи слободе*, тако да ова два листа чине једну цјелину. У *Зборнику* су објављени бројеви *Побједе* до краја 1944 године, односно до ослобођења Црне Горе.

Послије доласка снага II Ударног корпуса на територију Црне Горе, Херцеговине и Санџака, Народнослободилачки рат се убрзо распламсао и у овом дијелу наше земље. Ствара се знат-

на слободна територија, на којој дјелују народноослободилачки одбори и партизанске команде и формирају се нове партизанске јединице. То ствара доста повољне услове за агитационо-пропагандни рад у масама. Једино од најефикаснијих средстава агитпроп-рада било је свакако издавање штампе, како партиске тако и омладинске и др. А требало је за Народноослободилачку борбу придобити што већи дио тих маса које су остале пострани или су се још колебале.

Покрајински комитет КПЈ за Црну Гору 4 фебруара 1944 године поново покреће свој орган *Народну борбу*, а ускоро послије тога опет почиње да излази и *Омладински покрет*. Први се појављују *Наша жена*, *Глас Санџака*, *Ријеч слободе* и *Побједа*. С обзиром на ратне прилике, издавати толико листова било је врло тешко, али је зато њихов значај био огroman.

Партизанска техника налазила се једно вријеме у Колашину. Ослобођењем Никшића (септембра 1944) и нарочито Цетиња (новембра 1944) стварају се врло повољни услови не само за издавање штампе него и за разноврсну издавачку дјелатност.

Ови листови излазе у завршном периоду Народноослободилачке борбе, у вријеме када је требало мобилисати широке народне масе за одлучну битку против окупатора.

Преко ових листова широке народне масе су навријеме извјештаване о свим догађајима који су се дешавали код нас и на савезничким фронтovima. У њима је ширена идеја о братству и јединству наших народа, разоткривана политика окупатора и његових квислинга — домаћих издајника, сузбијана и разголићавана непријатељска пропаганда. Штампа је доносила успјехе наших народа у борби против фашизма и успјехе на савезничким фронтovima, што је широким масама уливало вјеру у скору побједу. У овим листовима објављиване су поједине одлуке које су имале историски значај, објашњаван карактер народне власти и др. У њима су објављивани написи из живота и борбе наше омладине и о подвизима појединих хероја, на чијим су се примјерима нападали наши млади борци читајући их у предасима борбе.

Међутим, погрешно је мислити да је са завршетком рата престао значај ових листова. Они су данас драгоцени документи који садрже много значајних података о свим акцијама, а нарочито о политичкој активности Комунистичке партије Југославије, Народне омладине, Народноослободилачког фронта, Антифашистичког фронта жена и уопште свих друштвено-политичких и других организација. У њима се могу наћи прогласи, резолуције и други материјал са Прве конференције Црногорске народне омладине, са Првог конгреса Уједињеног савеза антифашистичке омладине Црне Горе; материјал са засједања Земаљског антифашистичког вијећа народног ослобођења, односно Црногорске антифашистичке скупштине народног ослобођења, Конгреса Антифашистичког фронта жена и др. У њима се

може наћи драгоцених података о развиту наше народне власти, важне одлуке АВНОЈ-а и ЦАСНО-а, о политичким, оружаним и другим акцијама. Они садрже написе о великанима наше Народноослободилачке борбе и Народне револуције — Ивану Милутиновићу, Ивану-Лоли Рибару, Буду Томовићу, као и о једном броју народних хероја. У њима је забиљежено: дан формирања појединих бригада, њихови успјеси и побједоносни ход јединица Народноослободилачке војске до краја 1944 године, односно до ослобођења Црне Горе.

Обје књиге садрже брижљиво уређене регистре: аутора, личних и географских имена (што није био случај са другом књигом едиције *Зборника*).

Партизанска штампа одлично ће послужити као допуна доста оскудне документације о Народноослободилачкој борби, а њено објављивање у едицији *Зборника грађе за историју радничког покрета Црне Горе* чини је приступачном за све који се баве проучавањем овог тако важног периода у историји наших народа. У недостатку друге грађе, а и иначе, она остаје као прворазредан историјски извор.

Документи једног времена остали су сачувани од заборав а и пропадања.

Радоје Пајовић

АРХИВСКИ ВЈЕСНИК, ЗАГРЕБ, I. 1958, II. 1959 — ИЗДАЊЕ ДРЖАВНОГ АРХИВА У ЗАГРЕБУ

Послије паузе од преко 10 година појавио се поново, и то у посве новом руку, „Архивски вјесник“, издање Државног архива у Загребу. Овај часопис има за собом дугу и лијепо традицију. „...Почео је излазити још 1899 године, као резултат потребе издавања једног часописа хисторискога садржаја“. Часопис је с мањим прекидима излазио до г. 1945. „Доносио је углавном хисториске расправе и чланке, бавећи се мање архивистиком и њеним проблемима. Тај мањак је већ досада у прва своја два новопокренута годишта готово у потпуности испунио „Архивски вјесник“. У првом годишту, св. I 1958, извршена је раздиоба објелодањеног материјала на сљедећи начин: грађа, чланци и расправе, прикази и рецензије и вијести.

У одјељењу грађе треба у првом реду истаћи опсежан изворни материјал који је прикупио и савјесно обрадио Јосип Видмар под насловом „Прилози грађи за повијест 1917 — 1918 с особитим освртом на развој радничког покрета и одјеке Октобарске револуције код нас.“ Сам аутор је утврдио у уводу да износи резултате рада објављујући га у облику документације „која је намијењена хисторичарима и осталим јавним радницима за